

JADIDCHILIK HARAKATI VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH JARAYONI.

Salohiddin Sayfiyev Sirojiddin o'g'li

Alfraganus universiteti Filologiya fakulteti

o'zbek tili va adabiyoti ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada jadidchilik harakatining vujudga kelishi, uning asosiy g'oyalari hamda milliy o'zlikni anglash jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. Jadidlar faoliyati orqali xalqni ma'rifatga, ilm-fanga va milliy uyg'onishga chorlagan g'oyalar yoritiladi. Shuningdek, maqolada jadidchilikning ta'lim, adabiyot va ijtimoiy hayotdagi islohotlari, ularning milliy ong va o'zlikni shakllantirishdagi beqiyos ahamiyati ilmiy asosda tahlil etilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, jadidchilik harakati o'zbek xalqining mustaqil tafakkuri, madaniy yuksalishi va milliy o'zligini anglashida muhim tarixiy bosqich bo'lib xizmat qilgan.

Kalit so'zlar:Jadidchilik harakati, milliy o'zlik, ma'rifatparvarlik, uyg'onish davri, milliy ong, ta'lim islohoti, madaniy meros.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda, xususan, Turkiston o'lkasida yuzaga kelgan jadidchilik harakati millatning ijtimoiy, madaniy va siyosiy hayotida yangi sahifa ochdi. Bu davr xalqning jaholatdan, mustamlakachilik zulmidan qutulib, taraqqiyot yo'liga kirish istagi kuchaygan davr edi. Jadidchilik g'oyasi zamonaviy ta'limni joriy etish, xalqni ilm-ma'rifatga chorlash, milliy o'zlikni anglash va mustaqil fikrlashni shakllantirishga qaratilgan edi.

Mazkur harakat vakillari — Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Fitrat, Cho'lpon kabi ziyolilar xalqning milliy ruhini uyg'otishda beqiyos xizmat qildilar. Ular o'z asarlari, maktablari va ma'rifatparvarlik faoliyati orqali xalqni o'z tarixini, tilini, madaniyatini anglashga, mustaqil jamiyat qurish g'oyasiga undadilar. Jadidchilik nafaqat yangi usuldagi ta'lim tizimini joriy etdi, balki milliy o'zlikni anglash jarayonida muhim mafkuraviy va ma'naviy harakat sifatida tarixda o'chmas iz qoldirdi. Shu boisdan ham ushbu mavzuning o'rganilishi bugungi kunda milliy tafakkur va ma'naviyatni yuksaltirish nuqtayi nazaridan dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Jadidchilik harakati Markaziy Osiyoda, xususan, Turkiston o'lkasida XIX asr oxiri – XX asr boshlarida paydo bo'lib, u xalqni jaholatdan chiqarish, millatni uyg'otish va taraqqiyot sari yetaklashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan edi. Jadidchilik so'zi arabcha “jadid” — “yangi” so'zidan olingan bo'lib, mazmunan yangilanish, islohot, zamonaviylik g'oyalarini ifodalaydi. Bu harakatning asosiy

g'oyasi xalqni ilm-ma'rifatga chorlash, diniy ta'limni zamonaviy fanlar bilan boyitish, millatning siyosiy va madaniy mustaqilligiga erishish edi.

Jadidlar avvalo ta'lim sohasida islohotlarni boshlab, eski usuldagi maktablar o'rniga yangi usuldagi maktablarni tashkil etdilar. Ushbu maktablarda diniy fanlar bilan bir qatorda tarix, geografiya, matematika, tabiiyot kabi dunyoviy fanlar ham o'qitildi. Bu esa yosh avlodning dunyoqarashini kengaytirish, milliy ongini uyg'otish va ularni zamon talablari asosida tarbiyalashga xizmat qildi. Mahmudxo'ja Behbudiy, Munavvarqori Abdurashidxonov, Abdulla Avloniy, Is'hoqxon Ibrat kabi jadid ziyolilari yangi o'quv dasturlarini yaratib, darsliklar yozdilar hamda o'qituvchilar tayyorlash ishini yo'lga qo'ydilar. Jadidlar millatni uyg'otishning eng samarali vositasi sifatida matbuotni ham rivojlantirdilar. "Taraqqiy", "Shuhrat", "Sadoyi Turkiston", "Hurriyat" kabi gazeta va jurnallar orqali ular xalqni ilm, siyosat va ijtimoiy hayotdagi yangiliklardan xabardor qilishga intildilar. Bu nashrlar milliy o'zlikni anglash, ozodlik va adolat g'oyalarini targ'ib etishda muhim rol o'ynadi.

Jadid adabiyoti ham xalqni uyg'otishning kuchli mafkuraviy quroliga aylandi. Fitrat, Cho'lpon, Abdulla Avloniy, Hamza Hakimzoda Niyoziy kabi adiblar o'z asarlarida erkinlik, tenglik, millatning qadr-qimmati va mustaqil tafakkur masalalarini yoritdilar. Ularning badiiy merosi o'zbek milliy adabiyotining yangilanishiga, xalqning ma'naviy o'sishiga turtki bo'ldi. Jadidchilik harakati milliy o'zlikni anglash jarayonida beqiyos rol o'ynadi. Bu harakat orqali xalq o'z tarixiga, tili va madaniyatiga, milliy qadriyatlariga qaytdi. Jadidlar millatni o'zligini tanishga, o'z kuchi va salohiyatiga ishonch bilan qarashga o'rgatdilar. Ularning faoliyati natijasida Turkiston xalqlarida milliy ong, siyosiy tafakkur va ozodlik ruhining o'sishi uchun zamin yaratildi.

Jadidchilik harakati faqat ta'lim yoki matbuot bilan cheklanib qolmadi, balki jamiyatning barcha sohalariga o'z ta'sirini ko'rsatdi. Jadid ziyolilari xalqni siyosiy faollikka chorlash, millat manfaatlarini himoya qilish va mustamlakachilik siyosatiga qarshi kurashish g'oyalarini ilgari surdilar. Ular Turkiston o'lkasida adolatli jamiyat, xalq hokimiyati va milliy o'z taqdirini o'zi belgilash huquqini targ'ib etdilar. Shu bois jadidchilik harakati ma'naviy uyg'onish bilan bir qatorda siyosiy harakat tusini ham oldi. Jadidlarning faoliyati millatni mustamlakachilik zulmidan ozod etish, o'z davlatini tiklash orzusi bilan chambarchas bog'liq edi. Ularning qarashlarida "millat taraqqiyoti – ma'rifat va birlikda" degan tamoyil asosiy o'rinni egallagan. Behbudiy o'z maqolalarida "Millatni saodatga eltuvchi yagona yo'l – ilm va birlikdir", deb ta'kidlagan. Shu bois jadidlar xalqni ilm o'rganishga, yangi tafakkurga, o'zaro hamjihatlikka da'vat etdilar.

Jadidchilik harakati natijasida ayollar masalasi, ularning ta'lim olishi va jamiyatdagi o'rni haqida ham yangicha qarashlar shakllandi. Abdulla Avloniy, Hamza Hakimzoda Niyoziy kabi ziyolilar ayollarni ilmga jalb etish, ularning savodxonligini

oshirish, jamiyat hayotida faol ishtirok etishiga da'vat etdilar. Bu o'z davri uchun nihoyatda ilg'or fikr bo'lib, milliy o'zlikni anglash jarayonida ayollarni ham faol subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qildi.

Jadidchilikning muhim jihatlaridan yana biri — u xalqni islom dini mohiyatini to'g'ri anglashga, uni zamon talablari bilan uyg'unlashtirishga chaqirdi. Jadidlar dinni jaholat manbai emas, balki ma'rifat va taraqqiyotning tayanchi sifatida talqin qildilar. Ularningcha, haqiqiy musulmon ilmi, mehnatkash va zamon bilan hamnafas bo'lishi lozim. Shu orqali jadidchilik diniy islohotlar yo'lida ham katta qadam bo'ldi.

Jadidlar xalq orasida teatr san'ati, sahna madaniyati va jamoat muhokamasini rivojlantirish orqali milliy o'zlikni yanada mustahkamlashga harakat qildilar. Hamza, Avloniy, Fitrat singari ijodkorlar o'z asarlari orqali ijtimoiy adolatsizlik, johillik va zulmni tanqid qildilar. Ularning sahna asarlari xalqni o'ylashga, hayotga yangicha qarashga undadi. Jadidchilik harakati o'z davrining eng yirik ma'naviy-siyosiy uyg'unish hodisasi bo'lib, u millatni o'zligini anglash, ozodlik va mustaqillik yo'lga boshlagan kuch sifatida tarixda muhim o'rin egallaydi. Jadidlarning fikrlari va amaliy faoliyati bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan, aksincha, zamonaviy milliy tafakkurning shakllanishida muhim manba sifatida e'tirof etilmoqda.

Xulosa

Jadidchilik harakati o'z davrining eng muhim ijtimoiy, madaniy va siyosiy hodisalaridan biri sifatida o'zbek xalqining ma'naviy uyg'unishida beqiyos o'rin tutadi. Bu harakat orqali xalq jaholat va mustamlakachilik zulmidan xalos bo'lish, milliy o'zligini anglash, ilm-ma'rifatga yuz tutish sari intildi. Jadidlar xalqni yangi tafakkur, zamonaviy bilim va milliy birlik g'oyalari atrofida birlashtirishga muvaffaq bo'ldilar.

Ularning faoliyati natijasida ta'lim tizimi isloh qilindi, matbuot, adabiyot va san'at orqali milliy ruh uyg'ondi, ayollar mavqei oshdi va xalqning o'z madaniy merosiga munosabati o'zgardi. Jadidlar milliy o'zlikni shakllantirishda nafaqat o'z davrida, balki keyingi avlodlar uchun ham ibrat maktabini yaratdilar. Jadidchilik harakati o'zbek xalqining milliy ongini, madaniyatini va istiqlol g'oyasini shakllantirishda tayanch bo'lib xizmat qilgan. Bugungi kunda ham jadidlar merosi — ma'rifat, ozodlik va milliy birlik g'oyalari — jamiyatimiz taraqqiyoti uchun muhim ma'naviy zamin bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Shavkat Miromonovich “Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi”. To'ldirilgan ikkinchi nashri. — Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2023. - 416 bet.
2. Odinaxon Xasanovna Tojiboyeva (2024). JADID ADABIYOTI. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 1 (3), 89-91. doi: 10.5281/zenodo.10841838

3. Abduraxmonov Mirsaid Muzaffarovich (2024). JADIDCHILIK MILLIY HAKKATINING YANGI O'ZBEKISTONNI BARPO ETISHDAGI O'RNI VA ROLI. Central Asian Journal of Education and Innovation, 3 (10), 33-36. doi: 10.5281/zenodo.13907538
4. Solijon Ergashevich Ibragimov (2021). JADIDCHILIK HAKKATI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (3), 119-129.